

**АРЕАЛИ ГЕНЕТИЧНИХ АЛОВИДІВ-ВІКАРІАНТІВ
PLANORBARIUS (SUPERSPECIES) CORNEUS S. LATO
(GASTROPODA, PULMONATA, PLANORBIDAE)
ГІДРОМЕРЕЖІ УКРАЇНИ Й МОЖЛИВЕ ЇХ
МАЙБУТНЄ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО
ПОТЕПЛІННЯ**

Стадниченко Агнеса Полікарпівна

доктор біологічних наук, професор
кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Іконнікова Юлія Василівна

асистент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рудик Діана Андріївна

студентка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 091 Біологія та біохімія
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Від часів К. Ліннея (1707–1778) і до останньої чверті ХХ-го століття витушка рогова *Planorbarius corneus* (Linnaeus, 1758) вважалася «добрим» видом. Однак така думка про неї у малакологів ураз і докорінно змінилася тоді, коли застосуванням методів каріологічних і генетичних досліджень уперше беззаперечно було доведено, що *P. corneus* – не вид, а симбіотичний надвидовий комплекс двох аловидів-вікаріантів – «західного» і «східного», надійно розмежованих між собою як за значеннями центромерних індексів 12-ої пари їх хромосом ($p \leq 0,001$), так і за 8-ма з 10-ти встановлених зазвичай параметрів їх статевої системи та за їх анатомічними показниками (відносні розміри вагіни, сперматеки та її протоки) [2]. В Україні наразі чітко розмежованими є сучасні ареали обговорюваних аловидів, а саме: «західний» аловид – мешканець західної і центральної частин прохолоднішої і вологішої Правобережної України, натомість аловид «східний» заселяє посушливіший і набагато тепліший північний схід і схід як її Лівобережжя, так і майже весь південь Степової зони України. Умови існування, сприятливі для обох аловидів, виявились різними. Перший із них – мешканець теплого і вологішого Правобережжя, де він поширений повсюдно, а другий – посушливого і спекотного Лівобережжя. Не дивно, що різними у них є як особливості розмірів, так і структура ареалів їх популяцій. Адже ареали «західного» аловиду незрівнянно більші (в десятки, а часом і в сотні разів) за ареали аловиду «східного» [1].

Зміни клімату в Україні, зумовлені глобальним потеплінням, спричинилися до скорочення як загальної чисельності популяцій обох аловидів, так і займаних ними ареалів, зумовлених фрагментуванням останніх. Такі зрушення станом на сьогодні торкнулися обох аловидів, проте «західного» – рідко і лише де-не-де. Вони полягають у фрагментуванні його ареалу за часткового пересихання заселених цим м'якуном водойм. Що ж стосується аловиду «східного», то ареали його наразі носять лише фрагментарний характер. Вони представлені нечисленними невеличкими локальними популяціями, котрі вельми рідко трапляються у руслах річок [4].

Моделювання ареалів обох аловидів станом на 2050 рік за подальшого зростання рівня глобального потепління вказує на вірогідну можливість скорочення в обговорюваному регіоні територій, придатних для виживаності в їх умовах обох аловидів *P. (superspecies) corneus s. lato* [3]. Уникнення аловидами несприятливих для них умов температурного режиму, відбуватиметься внаслідок міграції їх популяцій у благополучніші для них умови середовища, тобто, у протилежних напрямках. Аловид «західний» скеровуватиметься на захід або на північний захід, а аловид «східний» – на північний схід, де менш відчутним для них має бути вплив глобального потепління.

Список літератури

1. Бабич Ю. Аловиди *Planorbarius corneus s. lato* (Mollusca, Gastropoda, Pulmonata, Vulinidae) поверхневих вод України. *Проблеми та перспективи розвитку біологічної освіти* : зб. наук. пр. Переяслав, 2021. С. 110–113.
2. Гарбар Д. А. Молюски роду *Planorbarius* (Gastropoda, Pulmonata, Vulinidae) фауни України: аналіз морфологічних, каріологічних і генетичних ознак : автореф. дис. ... канд. біол. наук. Київ, 2006. 21 с.
3. Гарбар О. В., Бабич Ю. В., Стадниченко А. П., Гарбар Д. А. Біокліматичні особливості екологічних ніш та моделювання динаміки ареалів аловидів *Planorbarius corneus* в умовах змін клімату. *Біологічні дослідження – 2020* : зб. наук. праць. Житомир : О.О. Євенок, 2020. С. 150–153.
4. Стадниченко А. П., Бабич Ю. В., Гирич В. К. Просторовий розподіл популяцій *Planorbarius corneus* (Linnaeus, 1758) у гідромережі України у зв'язку із сучасними глобальними кліматичними зрушеннями умов довкілля. *Актуальні питання біологічної науки* : зб. статей. Ніжин : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2020. С. 96–98.